

John Rogers Searle'ün "Deontik Güç" Kavramı

Selami Atakan Altınörs¹

ORCID: 0000-0001-6072-288X

DOI: 10.55256/TEMASA.1382869

Öz

Felsefi terminolojinin oluşum yollarını iki ana kaynağa bağlamak mümkündür: Birincisi, felsefi düşünceyi sevk eden lisanın gündelik olarak kullanılan kelimelerine daha rafine anlamlar yüklemektir. Böylece, gündelik dildeki bir kelime spesifik bir kavramsal anlam kazanarak felsefe terimi haline gelir. İkincisiyse, yeni kavramlar yaratmak ve onları adlandıran yeni terimler icat etmektir. Bu makalemizde, filozof John R. Searle'ün yarattığı ve kendi ana dilinde 'deontic power' terimiyle ifade ettiği kavramı inceliyoruz. Searle "yükümlülük", "vazife", "yetkilendirme", "salahiyet" ve "hak" kavramlarının hepsinin, 'deontik güçler' terimiyle andığı kategoriye dâhil olduğunu açıklamaktadır. Searle 'deontik güçler' terimini, hem (bir hakka sahip olduğumuzdaki) pozitif deontik güçleri hem de (bir yükümlülüğümüz olduğundaki) negatif deontik güçleri kapsayacak şekilde kullanır. O ayrıca "koşullu deontik güçler" ile "ayrık deontik güçler" arasında da bir ayrım ortaya koyar. Kendi özgün ontolojisinde, insan ürünü olan kurumsal olguları fiziksel olgulardan ayıran Searle, para, evlilik, yasama, miras bırakma, diploma, tapu senedi, çek, vb. kurumsal olguların dile bağımlı olgular olduğunu kanıtlar. Kurumsal olgular geniş anlamda dili, yani bir tür simgeleştirmeyi gerektirir. Searle'e göre deontik güçlerin taşıyıcısı olan şey simgeleştirmedir. Hayvanlar dilsel temsil araçlarına sahip olmadıklarından deontik güçleri tanıyamaz. Searle hakların çoğunun kurumlar içinde mevcut olduğunu açıklar: Örneğin, mülk sahiplerinin ve üniversite öğrencilerinin hakları, mülkiyet kanunu ve üniversite yönetmelikleri dairesinde mevcudiyet kazanır. Yükümlülüklerin, hakların, vazifelerin, vb. var olması için dilsel veya sembolik bir biçimde temsil edilmeleri gerekir. Searle böylece dilin, deontik güçlerin kurucu unsuru olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplum Felsefesi, Toplum Ontolojisi, Dil Felsefesi, Deontik Güç, Searle.

John Rogers Searle's "Deontic Power" Concept

Abstract

It is possible to attribute the formation of philosophical terminology to two main sources: The first is to give more refined meanings to the everyday words of the language that drives philosophical thought. Thus, a word in everyday language acquires a specific conceptual meaning and becomes a philosophical term. The second is to create new concepts and invent new terms to name them. In this article, we analyse the concept created by the philosopher John R. Searle and expressed in his native language by the term 'deontic power'. Searle explains that the concepts of "obligation", "duty", "authorisation", "entitlement" and "right" all belong to the category he refers to by the term 'deontic powers'. Searle uses the term 'deontic powers' to encompass both positive deontic powers (when we have a right) and negative deontic powers (when we have an obligation). He also distinguishes between 'conditional deontic powers' and 'disjunctive deontic powers'. In his original ontology, Searle distinguishes institutional phenomena, which are human products, from physical phenomena, and proves that institutional phenomena such as money, marriage, legislation, inheritance, diploma, title-deed, cheque, etc. are language-dependent phenomena. Institutional phenomena require language in a broad sense, that is, a kind of symbolisation. According to Searle, symbolisation is the carrier of deontic powers. Animals cannot recognise deontic powers because they lack linguistic means of representation. Searle explains that most rights exist within institutions: For example, the rights of property owners and of university students come into existence under property law and university regulations. For obligations, rights, duties, etc. to exist, they must be represented in a linguistic or symbolic form. Searle thus argues that language is the constitutive element of deontic powers.

Keywords: The Social Philosophy, The Social Ontology, The Philosophy of Language, Deontic Power, Searle.

¹ Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölüm. aaltinors@gsu.edu.tr

Giriş

"Felsefe nedir?" sorusu da felsefi bir sorudur ve bazı filozoflar bu soruya birbirinden farklı cevaplar vermiştir. Söz konusu cevaplardan birine göre "felsefe kavramlar oluşturma, icat etme ve imâl etme sanatıdır".² Bu tanıma katılmamak mümkün değildir. Gerçekten de felsefe tarihi, deyim yerindeyse bir kavram fabrikasına benzer. Antikçağ'dan itibaren filozoflar önce Eski Yunanca ve ardından uzun bir dönem boyunca Latince ve Arapça, Modern Çağ'dan itibaren de kendi milli lisanlarında yer alan gündelik kelimeleri iğne oyası gibi işleyerek felsefi kavramları belirten spesifik terimler haline getirmiştir. Yakın dönemde ise, bizzat Deleuze ve Guattari'nin yanı sıra Derrida gibi başka filozoflar ana dillerindeki kelimeleri kâh deforme ederek, kâhsa kes-yapıştır şeklinde birbirine ekleyerek yepyeni terimler üretmişler³ ve bunların içini kavramsal açıdan doldurmuşlardır.

Bu makalemizde, John R. Searle'ün ürettiği spesifik bir felsefi kavram olan "deontik güç" kavramını inceleyeceğiz. Searle'ün bu kavramını incelemeye geçmeden önce, terimin etimolojisini ve sözlük anlamını gözden geçirelim. "Deontik güç" terimi, İngilizcede *power* adını niteleyen *deontic* sıfatıyla yapılmış bir sıfat tamlamasıdır. Tamlamadaki *power* kelimesinin Ortaçağ İngilizcesine, 1300'lü yıllardan itibaren, Fransızca'daki *poer* ve *pouer* şeklindeki iki kullanımdan geçtiği ve Fransızca bu kullanımların Latince "ebilmek", "...meye muktedir olmak" anlamına gelen *potēre* fiilinden türediği bildirilmektedir.⁴ *Deontic* sıfatının kökeni ise Eski Yunancada δέov ile ovτοç kelimelerinin bileşimi olan δέovτωç'tur ve sözlük tanımı "olması gerektiği gibi, uygun şekilde"dir.⁵ İngilizce *deontic* sıfatının sözlük tanımlarında, "sorumluluk, salahiyet ve yükümlülük gibi ahlâkî fikirlerle ilgili" olduğu belirtilir.⁶

Searle'ün "deontik güç" kavramını ilk kez, 1995 tarihinde yayımlanmış *The Construction of Social Reality* başlıklı eserinde ortaya koyduğu toplum ontolojisi⁷ görüşü bağlamında kullandığı görülür. Searle o tarihten bu yana, toplum ontolojisi görüşünü ayrıntılandırma ve geliştirme çabalarını sürdürmektedir. Nispeten yakın tarihli iki eserinde de deontik güçlere ilişkin analizlerine yer vermiştir: *Philosophy in a new century: selected essays* (2008), *Making the social world: the structure of human civilization* (2010). Makalemizin takip eden kısımlarında Searle'ün toplum ontolojisi bağlamında deontik güçlerle ne kastettiğini, diğer bazı eserleri

² Gilles Deleuze and Félix Guattari, *What Is Philosophy?*, çev. Hugh Tomlinson. (Columbia: Columbia University Press, 1994), 2.

³ Örnek vermek gerekirse: [1] Deleuze'ün "planomène" kavramı (gündelik Fransızca'da böyle bir kelime yoktur), filozofun Eski Yunancada "gezinmek" anlamına gelen "planesthai" fiilinden esinlenerek icat ettiği bir kavramdır. Kavram hakkında şu tanımla nakledeyim: "Çoklukları dışarıya doğru taşıyan yersizyurtsuzlaşma çizgileri tarafından sonsuz bir hızla katedilen sınırsız bir içkinlik alanı" (Bruno Heuzé, "Planomène" in *Le vocabulaire de Gilles Deleuze*, sous la dir. Robert Sasso et Arnaud Villani (Paris: Centre de Recherches d'Histoire des Idées, 2003), 276.) [2] Derrida'nın "différance"¹, gündelik Fransızca'daki "différence" kelimesinden hareketle, sözlü dilde ifade edilemeyen, sadece yazıda gösterilebilen bir harf ayrımıyla türettiği bir terim ve terimin adlandırdığı bir kavramdır; daha doğrusu Ramond'un da belirttiği gibi bir kavram kisvesi altında, tanıma, analize ve ayrıma karşı koyma örneği teşkil eden bir anti-kavramsallık figürüdür (Charles Ramond, *Le vocabulaire de Derrida* (Paris: Ellipses Édition Marketing, 2001, 25-26).

⁴ Merriam-Webster çevrimiçi sözlüğünden, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/power#word-history>

⁵ Henry George Liddell and Robert Scott, *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon Press, 1996), 379.

⁶ Cambridge çevrimiçi sözlüğünden, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deontic>

⁷ Makalemizin kaynakça kısmında tam künyesine yer verdiğimiz *Le concept d'Ontologie Sociale* başlıklı tezinde Donzelot'nun da kaydettiği gibi (Jules Donzelot, *Le concept d'ontologie sociale, mémoire de maîtrise, sous la direction de Pierre Livet, soutenu à L'Université de Provence, 2004*, erişim 18 Eylül 2023. https://www.memoireonline.com/07/06/195/m_concept-ontologie-sociale.html), dilimizde "toplum ontolojisi" diye tercüme ettiğimiz terime rastlanan ilk metin, Husserl'in posthumum elyazmalarından biri olan 1910 tarihli "Soziale Ontologie und deskriptive Soziologie"dir. Bununla birlikte, Donzelot, terimin sarif bir açıklamasını yapmış ilk kişi olarak Znamierowski'yi referans gösterir ve onun şu tanımını nakleder: "Bu yeni disiplini 'sosyal ontoloji' olarak adlandırıyorum, çünkü [bu disiplin] her (mevcut veya muhtemel) toplumsal entite biçimi hakkındaki genel hakikatleri belirlemeyi hedefler" (Donzelot, *Le concept d'ontologie sociale*, 2004).

yanında adlarını az önce andığımız eserlerini temel alarak inceleyeceğiz. İncelememizin sonunda, Searle'ün neden dili deontik güçlerin kurucu unsuru olarak değerlendirdiğini açıklığa kavuşturmaya çalışacağız. Bu amaç doğrultusunda, onun toplum ontolojisi görüşünün ana hatlarını gözden geçirmekle başlayalım.

1. Toplum Ontolojisi

Searle toplum ontolojisi görüşünü⁸ izah etmeye şöyle bir sorudan hareketle başlar: Dünya üzerine yapılmış diğer canlı türlerinden farklı olarak türümüz nasıl olup da bir toplumsal gerçeklik inşa edebilmiştir?⁹ Para, mülkiyet, hükümet, evlilik, vb. toplumsal kurumların hepsinin meydana getirdiği toplumsal gerçeklik nasıl yaratılır? Searle açısından toplumsal gerçekliğin kendine özgü şaşırtıcı bir özelliği bulunur: Sadece biz öyle düşündüğümüz için var olması.¹⁰ O bununla kastının, cüzdanındaki yirmi dolarlık banknotun veya A. B.D. vatandaşı olmasının objektif gerçekliğini inkâr etmek anlamına gelmediğini ekler. Bununla kastı, andığı türdeki birtakım nesnel gerçekliklerin sadece kolektif kabul, tanıma ya da onay sayesinde var olduklarıdır.¹¹ Onların varlığı bu bakımdan, gezegenlerin, dağların veya artık ortadan kalkmış dinazorların varlığından farklıdır. Searle toplumsal gerçekliğin kuruluşu konusunu tartışmaya başlarken ilk yapılması gereken ayrımın tam da bu noktada ortaya çıktığını belirtir: Gerçekliğin bizden bağımsız olarak var olan, onun “gözlemciden bağımsız” dediği özellikleri ile, mevcudiyetleri bize bağlı olan, “gözlemciye bağlı” özellikleri arasındaki ayrım. Gezegenler, dağlar ve günümüzden yaklaşık yetmiş milyon yıl öncesine dek yaşamış dinazorlar, gözlemciye bağlı olmayan olgulardır. Oysa, A.B.D. vatandaşı olmak, A.B.D.'nin elli eyaletten oluşması veya John Rogers'ın Dagmar ile evli olması gibi olgular gözlemciye bağlı olgulardır. Searle, “kabaca ifade etmek gerekirse, sosyal bilimlerin gözlemciye bağlı olgularla, doğa bilimlerinin ise gözlemciden bağımsız olgularla ilgili olduğunu söyleyebiliriz” der.¹² Ona göre bir olgunun gözlemciden bağımsız olup olmadığına dair “kaba ama iş görür” bir test şudur: “[dünyada] hiçbir bilinçli fail olmasaydı, bu olgu mevcut olabilir miydi? Şayet olgu, hiçbir insan ya da başka bilinçli failer olmasaydı da mevcut olabilirse -örneğin dünya ile ay arasında gravitasyonel bir çekim olduğu gerçeği gibi- o zaman olgu gözlemciden bağımsızdır”.¹³ Bunun karşısında, bir olgu şayet -paranın, mülkiyetin, hükümetin ve evlilikle ilgili olguların bilinçli failer gerektirdiği şekilde- varlığı için bilinçli failer gerektiriyorsa, o olgu en azından gözlemciye bağımlı olmaya adaydır.¹⁴

Searle'ün gözlemciye bağımlı ya da izafî olguların ayırt edici özelliğine ilişkin incelememize, onun da sık sık yararlandığı dolar cinsinden banknot örneğini kendi para birimimize uyarlayarak devam edelim. Cebimizdeki mavi renkli bir kâğıt parçasını 100 Türk Lirası yapan şey nedir? Searle kurumsal olguların ancak

⁸ Türkçe literatürde Searle'ün toplum ontolojisi görüşüne bir bölüm ayrılmış değerli bir çalışmayı da anacak olursak: Sedat Bingöl, “John R. Searle ve Pierre Bourdieu’de Dil, Toplum ve Güç İlişkisi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2023). Bu çalışmaya dikkatimi çeken anonim hakeme teşekkür borçluyum.

⁹ John Rogers Searle, *Philosophy in a new century: selected essays* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 26.

¹⁰ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 27.

¹¹ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 27.

¹² Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 28.

¹³ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 27.

¹⁴ Searle bunun sadece “kaba ama iş görür” bir test olduğunu vurgulamasının sebebini ise şöyle belirtir: Testin bu haliyle yeterli olmamasının nedeni, gözlemciye bağımlı olguların varoluşları için dayandıkları bilinç ve yönelimselliğin, kendi başlarına alındığında, gözlemciden bağımsız olgular olmasıdır (John Rogers Searle, *Making the social world: the structure of human civilization* (Oxford: Oxford University Press., 2010), 27.) Bunu bir örnekle açıklar: “Önümdeki kâğıt parçasının yirmi dolarlık bir banknot olduğu gerçeği gözlemciye bağımlıdır; bu gerçek yalnızca satın alma, satma ve benzeri faaliyetlere katılanların tutumlarına izafen vardır. Ancak bu insanların sahip olduğu tutumların kendileri gözlemciye bağımlı değildir” (Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 27.)

bir kurucu kurallar sisteminin içinde var olabildiğini kaydeder ve bu bakımdan da kurumların altında yatan şeyin bir veya bir dizi kurucu kural olduğuna hükmeder.¹⁵ Searle kurucu kuralların işleyiş mantığını şu yalın formülle açıklar: "B bağlamında X, Y sayılır". 100 liralık banknot örneğinde olduğu gibi: Merkez Bankası ve Türk Lirası kanunu (B) bağlamında, şu-şu özellikleri taşıyan mavi renkli kâğıt (X), 100 liralık banknot (Y) sayılır. Böylece kurumsal olgular, gözlemciden bağımsız fiziksel olgulardan (meselâ bir yıldız tornavidadan) farklı olarak sadece fiziksel yapılarıyla işlev görmezler. Bu sebeptir filmlerde ve dizilerde kullanılan butafor yüzlük banknotlarla hiçbirimiz pazardan domates almaya kalkışmıyoruz. "B bağlamında X, Y sayılır" formundaki bu kurallarla yapılan şeyi, Searle "işlev tahsisi" [*assignment of function*] diye adlandırır.¹⁶ Örneğimize dönersek, sahici yüzlük banknotu, onunla hemen hemen aynı fiziksel özellikleri taşıyan butafor yüzlükten farklı kılan şey, (B bağlamında) kolektif yönelimsellikte ona "yüzlük banknot" işlevini tahsis etmemizdir: "Onun para olmasının gerekli bir şartı, insanların onun para olduğu yönelimi taşımaları ve para olduğunu düşünmeleridir".¹⁷ B bağlamını değiştirip monopol oyununa geçilirse, oyuncak gayrimenkullerin alım-satımında kullanılan küçük mavi kâğıtlara oyuncuların kolektif yönelimselliğiyle yüz oyun lirası işlevi tahsis edilir.

Searle bütün kurumsal olguların, kolektif yönelimsellik yoluyla objelere işlev tahsis edilerek yaratıldığını savunur.¹⁸ Searle yönelimselliği, dünyadaki objelere ve/veya onlar arasındaki ilişkilere yönelmiş olma şeklindeki zihinsel durumların bir özelliği olarak tanımlar.¹⁹ Ona göre, sadece "bizim-eylemlerimizin bir parçası olarak" bir şey yaptığımız durumlar ise, kolektif yönelimsellik örnekleridir.²⁰ Bu noktada doğrudan Searle'ün bir paragrafını alıntılalım:

İnsanlar diğer pek çok türün de sahip olduğu dikkate değer bir kapasiteye sahiptir; bu kapasite işbirlikçi davranışlarda bulunmak ve türdeşlerinin tutumlarına iştirak etmektir. İnsanlar çeşitli şekillerde işbirliği yapabilirler ve bunu görmek için herhangi bir tipik insan etkileşimini gözlemlemek yeterlidir. Bir sohbeti sürdüren iki kişi, senfoni çalan bir orkestra ve futbol oynayan iki takım, işbirliğine dayalı davranışların örnekleridir. Bunun için teknik bir terim kullanmak istiyorum. Ben buna *kolektif yönelimsellik* diyorum. [...] Kolektif yönelimsel eylem, hangisi olursa olsun her toplum teorisinde özel olarak önemlidir. Bu gibi durumlarda, ben bir şeyi sadece *bizim* bir şey yapmamızın bir parçası olarak yaparım. Mesela senfoni çalmamızın bir parçası olarak keman çalarım. Beyzbol maçı yapmamızın bir parçası olarak topu atarım. Kolektif yönelimsellik farklı insanlar tarafından paylaşılan yönelimselliktir.²¹

Bu noktada iki hususu açıklamakta fayda vardır. Birincisi: Kurtların sürü halinde avlanması örneğinde olduğu gibi, Searle açısından kolektif yönelimsellik, türümüzün bazı başka türlerle paylaştığı ortak bir özelliğidir ve her durumda dili ön gerektirmez. Fakat, kurumsal olgular söz konusu olduğunda mutlaka dili ön gerektirmektedir. Bunu aşağıda tartışacağız. İkincisi: Kolektif yönelimsellikte hem fiziksel nesnelere hem de kurumsal olgu olarak yaratılan ve salt fiziksel yapısı itibarıyla o işlevi taşımayan şeylere işlev tahsis edilebilir. Fiziksel nesnelere işlev tahsis edilmesine Searle şu açıklayıcı örneği verir: Bir kişi bir kütüğü sandalye olarak kullanabilirse, bir grup insan da bir kütüğü bank olarak kullanabilir ve böylece kolektif yönelimsellik, bir

¹⁵ John Rogers Searle, *The construction of social reality* (New York: The Free Press, 1995), 28.

¹⁶ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 32.

¹⁷ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 28.

¹⁸ Searle, *The construction of social reality*, 41.

¹⁹ John Rogers Searle, *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 1.

²⁰ Bu konuda, "Toplumsal gerçekliğin inşasında söz edimleri" başlıklı yazımızda Searle'ün birçok örneği eşliğinde daha kapsamlı bir inceleme sunmuştuk. Bkz. (der.) Atakan Altınörs, "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri" *Söz Edimleri* içinde, der. Atakan Altınörs (İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yay., 2019), 139-176.

²¹ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 31.

işlevin hep beraberce tahsis edilmesine olanak tanır.²² Fakat, ona göre bizi diğer türlerden ayıran, bir sonraki hamledir. Yani, kurumsal olguları yaratırken yaptığımız şey. Şöyle ki bir kişinin veya nesnenin (üzerine oturabilecek bir fiziksel yapısı olması itibariyle bank işlevi tahsis edilen kütük örneğindeki gibi) belirli bir işlevi fiziksel özellikleri nedeniyle taşıdığı durumlardan farklı olan durumlar vardır. Para örneğinde olduğu gibi: Madenî sikkelerin veya kâğıt paranın icadından önce ender bulunan bazı deniz kabuklarını aralarında para yerine kullanan bir kavim hayâl edebiliriz. Bu durumda, fiziksel işlevi icabı yemek kaşığı olarak kullanılmaya daha elverişli olan bu kabuklara kolektif yönelimsellikle alım-satım aracı işlevi tahsis edilmiş olur. Böylece belki de ender bulunma oranlarına veya büyüklüklerine göre bu kabuklar farklı değerlerdeki sikkeler gibi kullanılmış olabilir. Paranın dolaşımında olmadığı birtakım savaş esiri kamplarında (elbette sağlığa zararlı bir ürün olan) sigaranın da bu amaçla kullanıldığını gösteren sinema filmleri vardır. Günümüze gelirsek, artık bırakınız fiziksel yapısını, fizik dünyada elimize bile alamadığımız dijital kripto paralar, tipik bir kurumsal olgu olarak paranın, gerçekten de Searle'ün tarif ettiği şekilde kolektif bir işlev tahsisinden ibaret olduğunun açık kanıtıdır. Deniz kabuklarının, sikkelerin, dijital kayıtların ve sigara paketlerinin para sayılması için (bir kavmin veya savaş esirlerinin mutabakatı, bir millî merkez bankası kanunu ya da bankalar arası para piyasası kuralları, vb.) B bağlamında kolektif şekilde para olarak geçerli kabul edilmesi, tanınması yeterlidir; yıldız tornavidanın vidalama işlevini taşımasının fiziksel yapısına bağlı olmasından farklılığıyla para (tanınmasının kolay olması, taşınabilir olması, sahtesinin yapılmasının kolay olmaması gibi fiziksel gereklilikleri sağlaması bir yana bırakıldığında), alım-satım aracı işlevini sıraladığımız işbu sebeplerle taşımaktadır. Bu bahsi daha fazla uzatmadan kapatırken, (aşağıda değineceğimiz Searle'ün açıklamalarıyla paralellikleri bulunan) Simmel'in *Paranın Felsefesi* başlıklı eserindeki tanımını kısaltarak alıntılalım: “[...] para, bizim için kelimelerin sesi gibi sadece taşıdığı ya da sembolize ettiği temsil aracılığıyla anlam taşıyan soyut ekonomik değeri cisimleştiren tözdür”.²³

1.1. Kurumsal Olgular ve Dil

Searle'ün kurumsal olguların kolektif yönelimsellikle inşa edildiğine dair sunduğu gerekçenin ardından, “neden kurumsal olguların varlığı dili ön gerektirir?” sorusuna verdiği cevabı incelemeye geçebiliriz. Searle para, mülkiyet, evlilik, hükümet, üniversiteler gibi, toplumsal gerçekliği meydana getiren bütün kurumsal olguların²⁴, mevcudiyetlerini, insanın sembolize etme yeteneğine dayalı olan mutabakatlara borçlu olduğunu savunur. Searle kurumsal olguların dili gerektirme sebeplerini dört başlık altında toplar. Birincisi, epistemolojik gerekliliktir: İşlevleri doğrudan doğruya kendi fiziksel yapılarından kaynaklanmayan, “banknot”, “eş”, “üniversite profesörü”, “özel mülk”, vb. kurumsal olguların tanınması, bilinmesi birtakım dilsel veya sembolik temsil araçları gerektirir.²⁵ Mavi renkli bir kâğıt parçasının yüz liralık banknot olarak tanınması, onun dilsel veya sembolik temsilini gerektirir. İkincisi, iletilebilir olma gerekliliğidir: Kurumsal olgular sisteminin işleyebilmesi için, yaratılmış olgular iletilebilir olmalıdır. Yani, evlendiğinizi, başkan olduğunuzu, toplantının

²² Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 32.

²³ George Simmel, *Paranın Felsefesi*, çev. Yavuz Alogan ve Öykü Didem Aydın. (İstanbul: İthaki Yayınları, 2014), 90.

²⁴ Searle'ün toplum ontolojisi görüşünde kurumları ve kuralları sosyal gerçekliğin merkezine alması itibariyle, Andina onun yaklaşımını, Türkçede (kurumun k'sı) k-ontolojiler diye karşılanabilecek i-ontologies kategorisinde toplar ve bunu, Aristoteles kökenli faili veya eyleyen kişiyi merkeze alan (person'ın p'siyle) p-ontolojilerden ve savunucusu olarak Maurizio Ferraris'i örnek verdiği sosyal nesnelere [objects] rolüne odaklanan o-ontolojilerden ayırır. Bkz. Tiziana Andina, *An Ontology for Social Reality*, çev. Sarah De Sanctis. (London: Palgrave Macmillan, 2016), 57. Bu eserden, sayesinde haberdar olduğum anonim hakeme şükranlarımla...

²⁵ Searle, *The construction of social reality*, 77.

sona erdiğini söyleyebilmelisiniz.²⁶ Örnekleri çeşitlendirirsek, sürücü ehliyetinizin, tapu senedinizin, hamiline yazılı çekinizin, master diplomanızın, vb.'nin "belgeleme" yapabilmesi de dile bağımlıdır. Üçüncüsü, beşerî fenomenlerin "karmaşık" yapısına bağlı gerekliliktir: Bütün beşerî fenomenler (hatta basit bir alış-veriş eylemi bile) aslında son derece karmaşık bir yapıdadır ve karmaşık bir temsil sistemi olarak dili ön gerektirir.²⁷ Dördüncüsü, kurumsal olguların süregiden yapısından kaynaklanan gerekliliktir: Kurumsal olgular, kurum her ne ise ona dâhil olan tek tek kişilerin müddetli eğilimlerinin (zamansal olarak) ötesine geçip süregiden bir yapıdadır. Buna verilebilecek en iyi örnek hukuktur: Anayasalar, medeni kanunlar, mülkiyeti düzenleyen yasalar, yönetmelikler, yönergeler, hukuki içtihatlar, mahkeme kararları daima yazılı bir müktesebata ve arşivlere dayanır. Bu itibarla da kurumsal olgular belirli müddeti aşan bir surette temsil edilme araçlarına, yani dile muhtaçtır.²⁸

Searle'ün kurumsal olgular ve dil arasındaki ilişkilendirmesini iyi anlamak üzere, onun yönelimsellik ve dil üzerine düşüncelerini kısaca gözden geçirelim. Öncelikle, Searle'ün insan dilini, dil öncesi yönelimsellik formlarının bir uzantısı olarak gördüğünü vurgulayalım.²⁹ Searle yönelimselliğin dilsel formları ile dil öncesi formları arasında pek çok fark olduğunu, ama toplum ontolojisi bağlamında bakıldığında dilde olup da dil öncesi yönelimsellikte olmayan üç önemli yön bulunduğunu kaydeder: Anlam, uylaşım ve sözdizimsel yapıya sahip tümceler.³⁰ Dil gelişimi evresinin öncesindeki hayvanların çoğunda da sesli-uyarılar yoluyla öteki hayvanlarla iletişim kurma yeteneği olmasına rağmen, onların iletişim sistemlerinde insan dilinin bu üç unsuru yoktur. Bu üç unsurun gelişimiyle tarih sahnesine çıkan insan konuşması, dil öncesi yönelimsellikte rastlanmayan birtakım bağlanımlar yaratır:

Uylaşımlar geliştirir, iletmeye çalıştığınız içeriği de sesli-uyarıyı tümceyi oluşturan sözdizimsel öğelere bölerek belirginleştirirseniz, artık elinizde dil öncesi yönelimsellikte olmayan yeni bir öge var demektir: Söylenen söz artık birtakım bağlanımlar³¹ [*commitments*] üretmeye başlar. "Bağlanım", insanları özel birtakım eylem gerekçeleriyle birbirine bağlayan fenomenler sınıfını anlatan en genel terimdir. Bunlar hakları, sorumlulukları, yetkileri, yükümlülükleri, izinleri, görevleri ve benzeri şeyleri kapsar. Bütün bunlara, Yunanca "görev" anlamına gelen sözcükten yola çıkarak "deontolojiler" diyeceğim. İnsan toplumunu olanaklı kılan şey, tanınmış olan [*recognized*] deontolojilerdir. Genel toplum deontolojisinin kapısını açan, genelde, dilsel bağlanımların gelişimidir.³²

Bir şey söylemenin, bir şey yapmak olduğu şeklinde formüle edilebilecek Austin'ci söz edimleri teorisi geleneğinin mensubu olan Searle'ün nezdinde, dilsel ifadelerimiz aracılığıyla dünyadaki nesnelere gönderme yapmanın ötesinde birtakım fiiller de işleriz: "Söz gelişi, 'Toplantı ertelendi' demek suretiyle toplantıyı erteleriz; 'Sizi karı-koca ilan ediyorum' diyerek birilerini karı-koca yaparız".³³ Searle'ün "performatifler" diye adlandırdığı bu tür dilsel ifadeler arasında "bağlanım" yaratan en belirgin örnekleri, "söz vermek", "vaat etmek",

²⁶ Searle, *The construction of social reality*, 77.

²⁷ Searle, *The construction of social reality*, 77.

²⁸ Searle, *The construction of social reality*, 78.

²⁹ John Rogers Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," çev. R. Levent Aysever, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* sayı: 37 (Nisan 2016): 226.

³⁰ Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," 229.

³¹ Searle bir dilin mutabakatlarına uygun olarak düz bir şekilde yerine getirilen her ciddi söz ediminin bir deontoloji içerdiğini savunur: "Bu deontoloji, toplumsal ve kurumsal gerçekliğin yaratılmasında esas teşkil edecek belli bir mantıksal yapıya sahiptir: haklar, görevler, yükümlülükler yaratıldığında olduğu gibi, bir bağlanımlar deontolojisi yaratmak demek, arzu ve isteklerimizden bağımsız eylem gerekçeleri yaratmak demektir. Söz gelişi, bir bildirimde bulunursam, doğruyu söyleme konusunda arzu ve isteklerimizden bağımsız bir gerekçem vardır, çünkü bildirimde bulunmak üzere bir tümce söylemenin bizzat kendisi beni doğruyu söyleme konusunda bağlar" (Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," 232).

³² Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," 231.

³³ Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," 234.

“[mahkemede] doğruyu söyleyeceğine yemin etmek”, vb.’dir. Bu gibi performatifler aracılığıyla hitap ettiğimiz kişi veya kişiler karşısında bir yükümlülüğü üstlenerek kendimizi bir bağlanım içine sokarız. Fakat, onun sunduğu dilin gelişimi senaryosunda, bu tür söz edimleri ileri evrede ortaya çıkması muhtemel örneklerdir. Dilin gelişiminin daha erken evrelerinde de dil yoluyla bağlanımlar yaratmak mümkündür:

[...] basit bir dil bile olsa, bir dili kullananların, çevrelerindeki nesnelere ve insanlarla ilgili sözler söylerken yeni deontolojiler yaratması kaçınılmazdır. Sözü ettiğim bağlanımların olduğunu kabul ediyorsak, ilk insanların “Bu benim şapka”, “Bu benim kadını”, “Bu benim erkeğim”, “O kişi lider” gibi şeyler de söyleyebildiklerini düşünmek de hiç yanlış olmaz. Böyle sözcelemler önceden var olan olgu durumlarını tasvir etmekten daha fazlasını yaparlar: Bir talepte bulunurlar.³⁴

Searle bu gibi ilkel ya da daha doğru bir deyişle ilksel tezahürlerden başlayarak söz edimleri deontolojisinin genişleyerek bir toplum deontolojisine dönüştüğü kanısındadır.³⁵ Searle dilin gelişiminin ilk evresinde birinin çıkıp “bu bana ait” gibi birtakım sözler söylemiş olabileceğini varsayarak bu söz aracılığıyla o şeyin mülkiyetinin kendisine ait olduğuna rıza gösteren başka insanlar bulunduğunda, bir “mülkiyet hakları deontolojisi” yarattıklarını öne sürer.³⁶ Ona göre insan uygarlığını yaratan anahtar mantıksal adım budur.³⁷ Yukarıdaki birkaç paragrafta değindiğimiz dil yoluyla bağlanımlar yaratmak suretiyle deontolojinin oluşumu ve gelişimi hususunun makalemizin ana problemi olduğu olan deontik güçlerle ilişkisine ileride tekrar dönmek üzere, sözü Searle’de yönelimsellik ve anlam konusuna getirelim.

Dilsel anlama gelince, bu Searle için esasen türetilmiş yönelimselliğin bir biçimidir.³⁸ Konuşan kişinin içsel yönelimselliği, sözcüklere, cümlelere, işaretlere, sembollere, vb. aktarılır. Searle’ün “içsel yönelimsellik” ile kastettiği, insanların ve belirli bazı hayvanların biyolojik yapılarının parçası olarak sahip olduğu bir fenomendir.³⁹ Bu tür hayvanların bazen susmaları veya acıkmaları, çevrelerindeki nesnelere algılamaları, bazı şeylerden korkmaları, vb. zihinsel durumlar, içsel yönelimsel durumlara örnektir.⁴⁰ Searle içsel ve türetilmiş yönelimsellik arasındaki ayrımı, dünyanın gözlemciden bağımsız özellikleri ile gözlemciye bağlı özellikleri arasındaki ayrımın özel bir hâli olarak değerlendirir. Şöyle ki, içsel yönelimsellik gözlemciden bağımsız yönelimseliktir; örneğin, herhangi bir gözlemcinin ne düşündüğünden bağımsız olarak açlık durumu vardır. Buna karşılık, türetilmiş yönelimsellik, gözlemciye bağlı bir yönelimseliktir; örneğin, Fransızca’da “J’ai grand faim en ce moment” ifadesinin “şu anda çok açım” anlamı taşıması gözlemcilere, yani kullanıcılara bağlıdır.⁴¹ Makalemizin başında, Searle’ün kurumsal olguları gözlemciye bağımlı olgular kategorisine dâhil ettiğini söylemiştik. Böylece Searle, gözlemciye bağımlı kurumsal olguların tanınmasını, bir dili ön gerektiren türetilmiş yönelimsel durumlardan biri olarak izah eder. Kurumsal olgular, dile sahip olmadan temsil edilemeyen şeylerdir. Bu hususta Searle’ün verdiği örneklerden sadece birini aktarırsak: Bir hayvan, karşısında duran nesnenin yirmi dolarlık bir banknot ya da Kaliforniya Üniversitesi öğretim üyesi olduğunu düşünemez.⁴² Bunu düşünebilmek, bir hayvanın beslenme yönündeki içsel yönelimsel durumundan farklı olarak türetilmiş bir yönelimsel durumdur. Bu itibarla, “para” ve “üniversite” gibi insan kurumlarını içeren temsil edilmiş olgular,

³⁴ Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi,” 233.

³⁵ Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi,” 234.

³⁶ Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi,” 234.

³⁷ Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi,” 234.

³⁸ John Roger Searle, *Zihin Dil ve Toplum - Gerçek Dünyada Felsefe*, çev. Alaattin Tural. (İstanbul: Litera Yayınları, 2006), 161.

³⁹ John Roger Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, çev. Muhittin Macit. (İstanbul: Litera Yayınları, 2014), 109.

⁴⁰ Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, 110.

⁴¹ Searle, *Zihin Dil ve Toplum - Gerçek Dünyada Felsefe*, 108-109.

⁴² John Roger Searle, *Bilinç ve Dil*, çev. Muhittin Macit ve Cüneyt Özpilavcı. (İstanbul: Litera Yayınları, 2005), 111.

olguların kurucu ögesi olarak dili gerektirir.⁴³ Daha basit bir ifadeyle, "bu paradır" ve "bu bir üniversite öğretim üyesidir" diye düşünebilmek için dile sahip olmak gerekir.

Searle dil ile kurumsal olgular arasında iki yönlü bir bağlantı olduğunu kaydeder. Hem yukarıdan aşağıya bir bağlantı vardır hem de aşağıdan yukarıya. Dil olmadan kurumsal olgular yaratılamaması, yukarıdan aşağıya olan bağlantıdır. Diğer yandansa, "bir diliniz olduğunda, kaçınılmaz olarak diğer sosyal kurumlar da dilden büyüyecektir" ve bu da aşağıdan yukarıya doğru olan bağlantıdır.⁴⁴ Sonuçta Searle kurumsal olguların yaratılmasında dilin bir ön şart olduğunu net biçimde ortaya koyar: "Dili olan ama hükûmeti, özel mülkiyeti ya da parası olmayan bir topluma sahip olabilirsiniz. Ama hükûmeti, özel mülkiyeti ve parası olan, ama dili olmayan bir topluma⁴⁵ sahip olamazsınız".⁴⁶ Üniversite profesörü olmak, Kaliforniya eyaleti vergi yasalarına tâbi olmak, Dagmar'ın yasal eşi olmak gibi kurumsal olgular, Katalonya'da her yıl düzenlenen insan kulesi yapma festivali⁴⁷ gibi toplumsal olgulardan farklılığında, statü işlevlerinin tahsis edilmesine bağlıdır. Bütün bu statü işlevlerinin tahsis edilmesinin ne önemi olduğunu soran Searle buna, statü işlevlerinin toplumdaki gücün araçları olması bakımından önemli olduğu cevabını verir.⁴⁸ Ona göre statü işlevleri insan uygarlığını anlamının anahtarıdır; çünkü statü işlevleri eğilimlerden ve arzulardan bağımsız eylem nedenleri sağlar.⁴⁹ O bir statü işlevleri denizinde yaşadığımız kanısındadır: "Evlilik, üniversiteler, özel mülkiyet, ulus devletler, yaz tatilleri, restoranlar, örgütlü dinler ve kokteyl partilerinin hepsi statü işlevleridir".⁵⁰ Searle statü işlevlerine genellikle statü göstergelerinin, yani kişinin ya da nesnenin statü işlevine sahip olduğunu herkesin algılamasını sağlayan epistemik araçların eşlik ettiğini de ekler.⁵¹ Sürücü ehliyetleri, alyanslar ve polis memurlarının üniformaları statü göstergesi örnekleridir.

Searle'ün nezdinde dikkat çekici olan şey şudur: "Statü işlevlerini kabul ederiz ve bunu kabul ederek bir dizi yükümlülüğü, hakkı, sorumluluğu, görevi, yetkiyi, vb. kabul ederiz".⁵² Searle bu saydıklarını "deontik güçler" olarak adlandırmaktadır. Searle kurumsal gerçekliğin yaratılmasının bütün amacının nesnelere ya da insanlara kendi içinde değerli bazı özel statüler vermek olmadığını, insanlar arasındaki güç ilişkilerini

⁴³ Searle, *Bilinç ve Dil*, 111.

⁴⁴ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 62.

⁴⁵ Searle bu bağlamda, "toplumun temellerini tartışma geleneği, genel olarak, dilin bir açıklaması olmadan, sosyal ontolojinin yeterli bir açıklamasını vermenin imkansız olduğu gerçeğiyle yüzleşmemiştir" diyerek toplum sözleşmesi teorisyenlerini eleştirir (Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 61). Onların, konuşan yaratıklar olarak mevcudiyetimizi varsayıp ardından da bir toplumsal sözleşme oluşturmak için "doğa durumu"nda nasıl bir araya gelebileceğimize yönelik açıklamalar öne sürdüğünü kaydeder. Searle'ün toplum sözleşmesi teorisyenlerinin (bizim tâbirimizle) "hokus pokus"u olarak gördüğü ve eleştirdiği şey şudur: "...ortak bir dile sahip olduğunuzda zaten bir toplumsal sözleşmeye de sahip olursunuz; aslında, zaten bir toplumunuz vardır" (Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 62). Searle'ün bu eleştirisinde haklı olduğunu düşünüyoruz.

⁴⁶ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 62.

⁴⁷ (Bu örnek Searle'e ait değildir ve örnekte kastettiğimiz sadece kolektif yönelimle birbirinin omzuna çıkarak bedenlerden bir kule meydana getirme olgusudur; Katalonya'daki bu geleneksel festivalin -sözel becerilere şu ya da bu oranda bağlı- organizasyon kısmı kastedilmemektedir). Searle kurumsal olguların, toplumsal olguların bir alt kümesi olduğunu savunur. Toplumsal olguların en azından bazı türleriyle hayvanlar âleminde de gözlemlendiğini (sırtlanların aslan avlamak için işbirliği yapması gibi) kaydeden Searle onlarda kurumsal denebilecek olguların bulunmadığını tespit eder. İnsan dünyasındaki iki olgu türü arasındaki farkı örnekle izah edersek: İnsan kulesi yapmak sosyal bir olguyken, kurumsal bir olgu değildir. Meclisin yasa çıkarması ise sosyal ve kurumsal bir olgudur. Bu konuda "Toplumsal gerçekliğin inşasında söz edimleri" başlıklı yazımızda daha önce başka örnekler de vermiştik. Bkz. Altınörs, "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri," 139-176.

⁴⁸ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 34.

⁴⁹ John Rogers Searle, *Money, Social Ontology and Law* (Nex York: Routledge, 2019), 13.

⁵⁰ Searle, *Money, Social Ontology and Law*, 13.

⁵¹ Searle, *Money, Social Ontology and Law*, 13.

⁵² Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 34.

yaratmak ve düzenlemek olduğunu savunur.⁵³ İnsan dünyasındaki toplumsal gerçekliğin sadece insanlarla ve nesnelere ilgili olmadığını, insanların faaliyetleriyle ve bu faaliyetleri sadece yöneten değil, aynı zamanda kuran güç ilişkileriyle de ilgili olduğunu vurgular.⁵⁴ Buraya kadar yaptığımız hazırlık çalışmamızın ışığında artık onun deontik güç kavramını incelemeye geçebiliriz.

2. Deontik Güç(ler)

Searle “deontik güç” kavramını ilk kez kullandığı *The Construction of Social Reality* başlıklı eserinde deontik güçlere sahip olmanın toplumdaki fonksiyonunu, “insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek” olarak izah etmiştir.⁵⁵ Searle “yükümlülük”, “vazife”, “yetkilendirme”, “salahiyet”, “hak”, vb.’ni ‘deontik güçler’ terimiyle andığı kategoriye dâhil eder. Onun analizine göre deontik güçler, sadece mevcudiyetleri kabul edildiği ve tanındığı için mevcut olan güçlerdir.⁵⁶ Searle’ün verdiği en basit örnekle anlatırsak: Örneğin, bir kabilenin üyeleri, kabiledaki birine her türlü söz edimiyle bir lider muamelesi yaparsa, o kişi lider olmanın deontik statüsünü elde eder. Kabilenin yaptığı dilsel tasvirler onda lider statüsü yaratır.⁵⁷

Searle deontik güçleri, örneğin ceza hukukunda olduğu gibi bazen fiziksel güçle desteklediğimizi kaydeder ve polis teşkilatlarının ve orduların da deontoloji sistemleri olduğunu ekler.⁵⁸ O ‘deontik güçler’ terimini, hem (bir hakka sahip olduğumuzdaki) pozitif deontik güçleri hem de (bir yükümlülüğümüz olduğundaki) negatif deontik güçleri⁵⁹ kapsayacak şekilde kullanır:

Polis şefi, şirket başkanı ve ordu komutanının hepsinin pozitif güçleri vardır. Savaş esiri, hüküm giymiş suçlu ve trafik cezası alan sürücünün hepsi negatif güçlere sahiptir.⁶⁰

Örneğin birisi benim karımsa, eğer bir mülk benim mülkümse, eğer bir park cezası almışsam, eğer Kaliforniya Üniversitesi’nde profesör isem, bunların hepsi hem pozitif hem de negatif deontik güçlerle ilgili meselelerdir. Dolayısıyla, eğer bu benim mülkümse, onun üzerinde belirli bir yetkiye sahibim ve kanunen bunun vergilerini ödemem gerekiyor. Park cezası aldıysam cezayı ödeme yükümlülüğüm var. Hayvanlar âleminde buna benzer bir şey yoktur. Toplumda sahip olduğumuz şey bir dizi deontik güç ilişkisidir.⁶¹

Searle deontik güçlerin kurumsal olgulardan örülü insan toplumlarında neleri yapıp neleri yapamayacağımızı tayin ettiğini düşünür. Searle deontik güç ilişkilerinin, insan eylemlerine neden teşkil etmeleri bakımından üzerinde durulmaya değer olduğunu ifade eder.⁶² Üstelik bunların, insan toplumu için kesinlikle gerekli olan ve hayvanlar âleminde mevcut olmayan özel bir tür eylem nedeni olduğunu öne sürer: “Deontik

⁵³ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 106.

⁵⁴ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 106.

⁵⁵ Searle, *The Construction of Social Reality*, 100.

⁵⁶ John Rogers Searle, “What is language: some preliminary remarks” in *John Searle’s Philosophy of Language: Force, Meaning, and Mind*, ed. Savas L. Tsohatzidis (New York: Cambridge University Press., 2007), 43.

⁵⁷ Searle, “Dil ve Toplum Ontolojisi,” 237.

⁵⁸ Searle, “What is language: some preliminary remarks,” 43.

⁵⁹ Searle ayrıca “koşullu deontik güçler” ile “ayrık [*disjunctive*] deontik güçler” arasında da bir ayrım olduğunu kaydeder: “Koşullu deontik güce bir örnek olarak, Demokrat olarak kaydolmam halinde Demokratların ön seçiminde oy kullanma gücüm verilebilir. Oy verme gücüm var, ancak bu sadece kayıt olma koşuluna bağlı. Ayrık deontik güce örnek olarak, ya Demokrat ya da Cumhuriyetçi olarak kaydolmam, her ikisine birden kaydolmamam verilebilir” (Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 8-9.)

⁶⁰ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 44.

⁶¹ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 35.

⁶² Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 35.

yapılar eylem için arzudan bağımsız nedenleri mümkün kılar".⁶³ Bu noktada, onun "arzudan bağımsız" ile kastını netleştirmekte yarar vardır. Şöyle ki Searle kurumsal yapıların insanda uyandırdığı arzuları inkâr ediyor değildir. Demek istediği, kurumsal yapılar dairesinde arzulara sahip olmanın, deontik ilişkileri gerektirdiğidir:

Özel mülkiyet, hükümetler, evlilikler, borsalar ve üniversiteler yaratarak insanın eylem kapasitesini muazzam bir şekilde arttırıyoruz. Ne var ki bu kurumsal yapılar içerisinde arzulara sahip olma ve bunları tatmin etme olasılığı, örneğin zengin olma, başkan olma, doktora yapma, kadro alma arzusu, vb.'nin hepsi deontik ilişkilerin tanınmasını gerektirir. Deontik ilişkilerin tanınması, kabul edilmesi ve onaylanması olmadan gücünüzün hiçbir değeri yoktur. Para ya da üniversite diplomasına sahip olmak ya da Birleşik Devletler başkanı olmak, ancak diğer insanlar sizin bu statüye sahip olduğunuzu ve bu statünün onlara, size belirli bir şekilde davranmaları için arzudan bağımsız nedenler sağladığını kabul ettikleri takdirde değerlidir.⁶⁴

Searle'ün yukarıda alıntıladığımız "deontik yapılar eylem için arzudan bağımsız nedenleri mümkün kılar" iddiasını bizzat verdiği iki örnekle daha da açabiliriz. İlk örneğinde Searle birisine borcu olduğunu varsaydığımız durumda, o kimseye borçlu olduğu parayı ödeme yükümlülüğü gibi negatif bir deontik gücü olacağını ve buna bağlı olarak da bir şeyi yapmak (borcunu ödemek) için bir nedeni olacağını ve o kimsenin de bunu yapmasını beklemek ve talep etmek için bir nedeni olacağını söyler.⁶⁵ İkinci örneğindeyse, pozitif bir deontik gücü olduğunda, örneğin bir kimsenin mülkiyetindeki arazide balık tutmaya yetkili olduğunda, o zaman o arazide balık tutabileceği için mülk sahibi üzerinde bir gücü olacaktır ve mâlik orada balık tutmama istese de istemese de müdahale etmemek için bir nedeni olacaktır.⁶⁶ Dolayısıyla deontik güç, fiziksel mukavemet veya şiddet olarak güç kullanımı ya da tehdidi söz konusu olmasa da en nihayetinde bir güç şeklidir. Searle devletin veya hükümetin siyasî gücünden bahsedildiği durumlarda ise, fiziksel mukavemet veya şiddet olarak güçle desteklenen bir gücün söz konusu olduğunu ekler.⁶⁷ Yani, kanuna karşı gelenler tutuklanabilir, sınır dışı edilebilir ya da başka bir şekilde muamele görebilir. Searle bu itibarla siyasî iktidarı tanımladığımız kelime dağarcığının tipik olarak deontik olduğunu belirtir: Başkanın yasaları veto etme hakkı ve de Ulusa Sesleniş konuşmasını yapma yükümlülüğü vardır.⁶⁸ "Başkanlık" veya en ilkel şekli altında "liderlik", Searle'ün kurumsal olgular ile deontik güçler arasındaki ilişkiye bakışını net bir şekilde ifade etmemiz bakımından son derece elverişli bir örnektir. Bir grup insan kolektif yönelimsellik yoluyla, aralarından birine "liderlik" işlevi veya statüsü tahsis eder. Böylece, o kimse artık kabilesinde "şef" pozitif ve negatif deontik güçleriyle donanır. Örneğin, bir başka kabile bir gece baskısıyla onların ehlileştirilmiş hayvan sürüsünün bir bölümünü çaldığında, bu durum karşısında lider ne yapacaklarına dair nihaî kararı belirleme yetkisi taşır. Ama, kabile şefi, "Bana sormayın, gidin ne haliniz varsa görün!" deme hakkına sahip değildir. Buna karşılık kabilenin erişkin ve sağlıklı bireyleri de, savaşma veya savaşmama arzularından bağımsız olarak şefin savaşma kararına itaatle yükümlüdür. Bu, tipik bir deontolojidir. Searle deontik güçler ile kurumsal olgular arasındaki irtibatı şöyle formüle eder: Kurumsal olgular = statü işlevleri → deontik güç → arzulardan bağımsız eylem gerekçeleri.⁶⁹

⁶³ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 35.

⁶⁴ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 42.

⁶⁵ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 148.

⁶⁶ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 148.

⁶⁷ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 148.

⁶⁸ Searle, *Making the social world: the structure of human civilization*, 148.

⁶⁹ Searle, "Dil ve Toplum Ontolojisi," 239.

Searle'ün nezdinde insan toplumlarının karakteristik özelliğini meydana getiren “deontoloji” den hayvanlar kesinlikle yoksundur.⁷⁰ Bu, insanları diğer sosyal hayvanlardan ayıran aslı bir özelliktir. Searle, Wilson ve Barash gibi sosyobiologlara atıfla, birçok hayvan türünde değişik yollardan sinyal verme sistemleri bulunduğunu belirtir. Bu bağlamda türümüzün ayırıcı bir özelliğinin, dilin insana sağladığı temsil etme becerisi olduğunu savunur.⁷¹ Üstelik de insanın dil sayesinde sadece durumun ne olduğunu değil, ne olacağını ve ne olmasını istediğini de temsil edebildiğini ekler. Searle hayvanların, sırf fiziksel yapısı itibariyle taşımadığı bir statüsü olan bir şeyi temsil veya aynı anlamda sembolize edememeleri sebebiyle kurumsal olgulara sahip olmadıkları kanısındadır.⁷² Zaten bu itibarla kurumsal olguların dili ön gerektirdiğini bir önceki alt başlığımızda görmüştük. Aynı şekilde, Searle için deontolojik güçler de temsil veya sembolize edilmeyi gerektiren şeylerdir, çünkü çıplak fiziksel olgularda deontolojiyi tek başına taşıyacak hiçbir şey yoktur. Sembolizasyon deontik güçlerin taşıyıcısıdır ve hayvanlar dilsel temsil araçlarına sahip olmadıklarından deontik güçleri tanıyamaz: “Hayvan gruplarında bir alfa erkek ve bir alfa dişi bulunabilir ve grubun diğer üyeleri alfa erkek ve alfa dişiye uygun tepkiler verebilir, ancak bu hiyerarşi haklar ve yükümlülükler gibi şeylerin üstlenilmesi veya dayatılmasıyla kurulmaz”.⁷³ Searle insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin, eylemin arzudan bağımsız nedenlerinin yaratılmasında yer alan deontik ilişkileri temsil edebilmemizi, yani dili gerektirdiğini tespit eder.⁷⁴ Bir örneğini nakledersek: Gelecek hafta sizin için bir şey yapacağıma dair bugün bir vaatte bulunduğumda, bu yükümlülüğüm ancak dilsel araçlarla temsil ediliyorsa geçerli olabilir.⁷⁵ Yani, örneği açarsak: Siz bana gelecek hafta “sen bana geçen hafta şu vaatte bulunmuştun” diyerek yükümlülüğümü dil yoluyla temsil edebilir ve benden vaadimi gerçekleştirmemi deontik bir güçle bana dayatabilirsiniz.

Searle buraya kadar sunduğumuz düşünceleri ışığında, “dil yoksa deontoloji de yoktur” sonucuna varır. Yerinde bir şekilde tespit ettiği gibi, insan toplumları bir deontolojiye ihtiyaç duyar ve bunu yapabilmelerinin tek yolu da dile sahip olmalarıdır.⁷⁶

Sonuç

Makalemizde, ülkemizde genellikle dil ve bilinç felsefesi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Searle'ün toplum ontolojisi bağlamında anahtar bir rol oynayan “deontik güçler” kavramını inceledik. Görüldüğü gibi Searle filozofluk kariyerinin “geç” denebilecek döneminde geliştirdiği fikirlerinin ürünü olan eserlerinde toplumun kuruluşunun temel şartlarını soruşturarak özgün bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu soruşturmasının hareket noktası olan “Dünya üzerine yayılmış diğer canlı türlerinden farklı olarak türümüz nasıl olup da bir toplumsal gerçeklik inşa edebilmiştir?” sorusuna, erken dönemindeki dil felsefesi çalışmalarının ve özellikle de söz edimleri teorisinin, konuyla ilgili içerimleri ışığında yanıt vermiştir. Bu yolla, bazı sosyal olguların gözlemlenebildiği birtakım hayvan türlerinden farklı olarak insan toplumlarına özgü olan para, mülkiyet, hükümet, evlilik, üniversite, meclis, başkanlık, vb. toplumsal kurumların yaratılmasının dili gerektirdiğini savunmuştur. Ona göre mevcut olmaları bilinçli failer gerektiren “gözlemci-bağımlı” kurumsal olguların ta-

⁷⁰ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 35.

⁷¹ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 35.

⁷² Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 37.

⁷³ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 37.

⁷⁴ John Rogers Searle, *Rationality in Action* (The MIT Press., 2001), 203.

⁷⁵ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 37.

⁷⁶ Searle, *Philosophy in a new century: selected essays*, 38.

nınması, onların dilde sembolize veya temsil edilmelerini şart koşar. Onun tipik örneğiyle, bir şeyin banknot olarak işlev görebilmesi için "bu paradır" diye düşünebilmek gerekir ve bu tür düşünceler (örneğin susadığımızdaki içsel yönelimselliğimizden farklı olarak) dile bağlıdır. Searle'ün izah ettiği gibi birtakım seslerin bazı anlamlara gelmesi, hem türetilmiş hem de kolektif yönelimsellikte mümkündür. İnsan toplumları ile kimi hayvan türleri arasında ortak olan kolektif yönelimsellikten daha dar (insan toplumunda görülen) bir kategori olan türetilmiş yönelimsellik, gözlemciye izafidir. Searle, gözlemciye bağımlı kurumsal olguların tanınmasının, dili ön gerektiren türetilmiş yönelimsel durumlardan biri olduğunu savunur. Kurumsal olgular, dile sahip olmadan temsil edilemeyen şeylerdir. Kendisi de bir kurumsal olgu olan dil, bu itibarla bütün diğer kurumlar için *conditio sine qua non*'dur [gerek şarttır].

Searle'ün nezdinde, deontik güçlerin toplumdaki en temel işlevi insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemektir. Onun haklı olarak öne sürdüğü gibi, deontik güç ilişkileri insan eylemleri için arzudan bağımsız nedenler meydana getirir. Searle deontik güçlerin kurumsal olgulardan örülü insan toplumlarında neleri yapip neleri yapamayacağımızı tayin ettiğini düşünür. Searle'e göre deontik güçlerin taşıyıcısı olan şey simgeleştirmedir. Hayvanlar dilsel temsil araçlarına sahip olmadıklarından deontik güçleri tanıyamaz. Onun yine yerinde bir şekilde tespit ettiği gibi, haklar ve yükümlülükler gibi bütün deontik güçler dilsel temsile bağımlıdır. Searle hakların çoğunun kurumlar içinde mevcut olduğunu açıklar: Örneğin, mülk sahiplerinin ve üniversite öğrencilerinin hakları, mülkiyet kanunu ve üniversite yönetmelikleri dairesinde mevcudiyet kazanır. Yükümlülüklerin, hakların, vazifelerin, vb. var olması için dilsel veya sembolik bir biçimde temsil edilmeleri gerekir. Searle böylece dilin, deontik güçlerin kurucu unsuru olduğunu savunmaktadır.

Bitirirken şunu da ekleyelim: Searle'ün toplum ontolojisini destekleyen bir literatür kadar ona eleştirel yaklaşan bir literatür de mevcuttur. Hatta bizzat Searle de erken dönem bazı eleştirmelerine cevaben 1997 tarihinde bir makale⁷⁷ yayımlamıştır. Biz daha yakın dönemdeki bir eleştirmenini anarsak: Balzer 2002 tarihli bir makalesinde⁷⁸, Searle'ün sosyal olgulara ilişkin analizini eleştirir ve onun toplumsal kurumlar hususunda "ahenk" vurgusu baskın olan bir tablo sunduğunu kaydeder. Balzer bu tabloda temel bir bileşenin, yani gücün zarar verici özelliğinin atlanmış olduğunu savunur. Ona göre Searle, gücü, toplumsal kurumların önemli bir parçası olarak ele alırken, gücün sadece faydalı yönünü dikkate almaktadır. Balzer bunun, gücün verebildiği zararı, güç uygulamaktan fayda sağlayanlar ile kendilerine uygulanan güçten zarar görenler arasındaki karşıtlığı ve lider gruplar ile "liderlik edilenler" arasındaki asimetriyi görmezden gelen tamamen olumlu bir toplumsal kurum anlayışına yol açma tehlikesine dikkat çekmektedir. Balzer'in haklı eleştirisinde oklarını yönelttiği bu yumuşak karnın, Searle'ün üstlenerek savunacağı bir maksada dayanmadığını düşünüyoruz.

⁷⁷ John Rogers Searle, "Responses to critics of the construction of social reality," *Philosophy and Phenomenological Research* 57, sayı: 2 (1997): 449-458.

⁷⁸ Wolfgang Balzer, "Searle on Social Institutions: A Critique," *Dialectica* 56, sayı: 3 (2002): 195-211.

Kaynakça

- Altınörs, Atakan. "Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Söz Edimleri" *Söz Edimleri* içinde, Derleyen: Atakan Altınörs, 139-176. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yay., 2019.
- Balzer, Wolfgang. "Searle on Social Institutions: A Critique," *Dialectica* 56, sayı: 3 (2002): 195-211.
- Bingöl, Sedat. "John R. Searle ve Pierre Bourdieu'de Dil, Toplum ve Güç İlişkisi." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2023.
- Deleuze, Gilles and Félix Guattari. *What Is Philosophy?*. Çeviren: Hugh Tomlinson, Columbia: Columbia University Press., 1994.
- Donzelot, Jules. *Le concept d'ontologie sociale. mémoire de maîtrise, sous la direction de Pierre Livet, soutenu à L'Université de Provence*, 2004, Erişim 18 Eylül 2023. <https://www.memoireonline.com/07/06/195/m-concept-ontologie-sociale.html>
- Heuzé, Bruno. "Planomène" in *Le vocabulaire de Gilles Deleuze*. sous la dir. de Robert Sasso et Arnaud Villani. Paris: Centre de Recherches d'Histoire des Idées, 2003.
- Komisyon. *Cambridge Sözlüğü*. Erişim 03 Ağustos 2023. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deontic>
- Komisyon. Merriam-Webster Sözlüğü*. Erişim 03 Ağustos 2023. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/power#word-history>
- Liddell, Henry George and Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press., 1996.
- Ramond, Charles. *Le vocabulaire de Derrida*. Paris: Ellipses Édition Marketing, 2001.
- Searle, John Rogers. "Dil ve Toplum Ontolojisi," Çeviren: R. Levent Aysever, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* sayı: 37 (Nisan 2016): 225-243.
- Searle, John Rogers. "Responses to critics of the construction of social reality," *Philosophy and Phenomenological Research* 57, sayı: 2 (1997): 449-458.
- Searle, John Rogers. "What is language: some preliminary remarks" in *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning, and Mind*, Editör: Savas L. Tsohatzidis. New York: Cambridge University Press., 2007.
- Searle, John Rogers. *Bilinç ve Dil*. Çeviren: Muhittin Macit ve Cüneyt Özpilavcı, İstanbul: Litera Yayınları, 2005.
- Searle, John Rogers. *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press., 1983.
- Searle, John Rogers. *Making the social world: the structure of human civilization*. Oxford: Oxford University Press., 2010.
- Searle, John Rogers. *Money, Social Ontology and Law*. Nex York: Routledge, 2019.
- Searle, John Rogers. *Philosophy in a new century: selected essays*. Cambridge: Cambridge University Press., 2008.
- Searle, John Rogers. *Rationality in Action*. The MIT Press., 2001.
- Searle, John Rogers. *The construction of social reality*. New York: The Free Press., 1995.
- Searle, John Rogers. *Zihin Dil ve Toplum-Gerçek Dünyada Felsefe*. Çeviren: Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayınları, 2006.
- Searle, John Rogers. *Zihnin Yeniden Keşfi*. Çeviren: Muhittin Macit, İstanbul: Litera Yayınları, 2014.
- Simmel, Georg. *Paranın Felsefesi*. Çeviren: Yavuz Alogan ve Öykü Didem Aydın, İstanbul: İthaki Yayınları, 2014.
- Tiziana, Andina. *An Ontology for Social Reality*. Çeviren: Sarah De Sanctis, London: Palgrave Macmillan, 2016.